

Cristòfor Colom i els almiralls de Catalunya

Autor: Jordi Bilbeny
Data de publicació: 16-02-2015

Va tenir almiralls En Colom entre els seus avantpassats? Si fos cert, això impossibilitaria de tot en totes que fos genovès, perquè el Colombo italià era un simple llaner, fill de llaners, sense cap experiència naval. En canvi, si tenia almiralls dins de la seva família és que era el Colom barceloní, descendent de nissagues farcides de grans navegants i més famosos almiralls

Quan En Cristòfor Colom va pactar la descoberta de les noves terres ultraoceàniques a les Capitulacions amb En Joan de Coloma, Secretari de la Corona d'Aragó, va demanar, a canvi de la seva troballa, els títols d'Almirall, Virrei i Governador General1. Atès que els dos darrers, tal com asseguren tots els historiadors solvents, eren inexistents a Castella, puix allà no hi havia cap organització virregnal, i, a més a més, eren títols que s'acostumaven a atorgar a súbdits naturals del monarca català, de l'alta noblesa i vinculats, d'una o altra manera, a la casa reial, és congruent inferir-ne que En Colom no podia ni ser estranger, ni tenir cap ofici manual, com el de llaner i taverner que s'atribueixen al Colombo genovès. Conseqüentment, i per tal com no consta enlloc que fos ennoblit a Castella, per bé que els Reis Catòlics ja li donen el tractament de "nobilem virum"2, els seus orígens s'haurien d'establir dins els Estats de la Monarquia Catalana, car eren els únics on s'hi havien desplegat i arrelat alhora els títols d'Almirall, Virrei i Governador General i on els Colom de Barcelona eren cavallers i personatges de l'alta jerarquia social3.

Si, doncs, dels tres títols que En Colom va demanar, dos eren exclusivament catalans, i sense cap tradició ni desenvolupament efectiu a Castella, ¿per què el tercer –el d'Almirall– no ho hauria d'haver estat també?, sobretot tenint en compte la seva tradició, el seu ressò internacional i la seva summa importància dins els Estats de la Monarquia Catalana. Però, encara, sobretot i fonamentalment, perquè els reis els atorgaren en tant que monarques catalans, en un document redactat i signat en el seu nom pel Secretari de la Corona d'Aragó; amb clàusules efectives –com ha fet notar En Frederic Udina4– dins del llenguatge de la Cancelleria catalana; registrat per un altre funcionari aragonès –Joan Ruiz de Calcena–; guardat a l'Arxiu Reial de Barcelona; amb els oficis sobredits del Descobridor confirmats en aquesta mateixa ciutat i, finalment –tal com ha demostrat En Jordi Vila5– concedits com a capítols de

cort, seguint fil per randa el dret institucional català.

En aquest caient de legalisme i constitucionalisme català és on cal inserir els mots que En Colom mateix ens diu, que "jo no sóc el primer almirall de la meva família"6. Cert: ell mateix ja n'havia exercit també el càrrec durant la revolta de la Generalitat contra En Joan II, segons ens informa En Josep Porter al seu llistat de militars, capitans de nau i almiralls catalans d'aquell moment7.

A més, és de tothom conegut que En Guillem de Casanova, almirall del rei de França, fou oncle seu8 i el responsable que s'introduís a la navegació. I, finalment, si fem una llambregada a la nissaga barcelonina dels Colom, ens adonem de seguida dels seus vincles genealògics amb les famílies Marimon i Bertran, a les quals pertanyien els almiralls Bernat de Marimon i Francesc Bertran, 3r Senyor de Gelida9. Segons En Mitjana de las Doblas, aquest Francesc Bertran va ser "nomenat, pels mèrits contraguts, Almirall de Catalunya, al 6 de març de 1444, amb comandament de l'Esquadra catalana a la guerra contra Gènova"10, tot i que el Marquès de Laurencín l'esmenta com a vicealmirall11, talment com el seu fill Antoni, 4t Senyor de Gelida12.

La relació familiar entre En Joan-Cristòfor Colom i l'Almirall Bertran és també capital, puix l'Antoni Bertran era el germà de Na Caterina Bertran, mare del Descobridor13. Així mateix, a la família Colom encara hi va haver un altre almirall, segons també ens innova En Porter: En Pere Colom i Serra14, que era el fill d'En Lluís Colom –germà d'En Joan-Cristòfor Colom–, i de la seva segona muller, Elionora Serra15. Per tant, no tan sols En Colom era ja almirall reial abans del descobriment, sinó que també va tenir un oncle i un nebot almiralls i un cosí vicealmirall, la qual cosa li donava un coneixement del càrrec immillorable a l'hora de signar les Capitulacions i de ser revestit del títol d'Almirall de la Mar Oceana.

Així mateix, segons En Pons i Guri i l'Armand de Fluvià, l'almirall és "l'oficial general de la marina de guerra"16. Per ells, "durant el regnat de Pere III, el comandament suprem de les forces navals reials era assumit per l'almirall"17. I, encara, d'acord amb En Gallofré i En Trenchs, "l'almirall fou el càrrec de rang més alt de la Corona pel que fa a la mar i tenia jurisdicció sobre tots els territoris que integraven la confederació"18.

El d'almirall és, per tant, un ofici exercit a les mars. En Colom el coneixia a bastament, tant a través de la seva pròpia família com perquè ell mateix n'havia fet ús. Ara, a les envistes de la nova governació americana, calia que l'almirallat fos complementat per d'altres oficis en l'administració de justícia a la Terra Ferma. Com ha indicat sàviament En Vicens Vives, "és, doncs, més que probable que el descobridor reclamés la concessió dels oficis d'almirall i virrei-governador amb la intenció que la jurisdicció de l'un complementés la de l'altre"19. I, després de constatar que el càrrec d'almirall de Castella era "similar als almiralls de la Corona d'Aragó a la Mediterrània"20, conclou que "es comprèn, doncs, que l'almirallat fos un instrument principal a mans d'En Colom"21.

Però, si hi parem esment, veurem que En Colom demana a les Capitulacions un almirallat hereditari. Diu el primer capítol: "Primerament: Que vostres Alteses, com a Senyors que són de les dites mars Oceanes, facin des d'ara al dit Cristòfor Colom el seu Almirall en totes aquelles illes i terres-fermes que per la seva mà o indústria es descobreixin o guanyin a les dites mars Oceanes durant la seva vida i, després d'ell mort, els seus hereus i successors, de l'un a l'altre, perpetualment, amb totes aquelles preeminències i prerrogatives pertanyents a aquest ofici"22. Sobre aquest punt concret no hi ha discrepàncies. Tothom està d'acord que el càrrec d'almirall se li va concedir a perpetuïtat i hereditàriament.

Amb tot, veiem, doncs, que En Colom, en demanar el títol d'almirall ho fa amb el sobreentès que s'hi incloguin "totes" les funcions que el càrrec comporta; la qual cosa, d'una banda, en demostra un exercici i un coneixement previs; i, de l'altra, s'ajusta perfectament al formulisme català emprat en la designació d'almiralls. Així, quan al 1r d'abril de 1230 el rei Jaume I nomena En Carroç almirall de Catalunya i Mallorca, ho fa concedint-li amb "aquella potestat que l'almirall acostuma a tenir a la mar"23. Conformement, quan En Jaume II, el 4 d'octubre de 1313, atorga a En Francesc Carroç, el títol d'almirall dels Regnes d'Aragó, València, Sardenya i Còrsega i del Comtat de Barcelona, ho fa concedint-li "aquells drets que els altres Almiralls nostres acostumaven a tenir i rebre"24. I, així mateix, En Pere III, el 21 de desembre de 1340, nomena En Galceran Marquet vicealmirall de Catalunya a fi que exerceixi el càrrec "en tot allò que pertany a l'ofici de vicealmirall"25. El formulisme és, per tant, molt semblant i arribarà a sobreposar-se en un mateix llenguatge en el nomenament d'En Ferran Ramon Folc de Cardona i Enríquez com a Almirall d'Aragó, el 25 d'agost de 1510, car s'hi estatueix que gaudeixi i usi "de tots els altres privilegis, honors, prerrogatives, preeminències i jurisdiccions de què els altres predecessors vostres en el dit càrrec, i els altres Almiralls de les altres mars de Castella, Nàpols i Sicília"26 usaven i usen. Però, sobretot, connota que la perpetuïtat del càrrec en els membres de la seva família, ultra tenir alhora un clar paral·lelisme amb el que s'esdevenia amb els almiralls de Castella, s'escau de ple i fonamentalment amb la idiosincràsia de l'almirallat de Catalunya, car En Pons i Guri i l'Armand de Fluvià consignen que "l'any 1364 l'almirallat de tota la corona catalano-aragonesa va ésser atorgat a Hug Folc II, vescomte de Cardona,

amb càrrec vitalici i hereditari"27, i que "després de Joan Ramon Folc de Cardona (mort el 1471), el càrrec restà a la família, però simplement com a honorífic"28; sense menystenir que, ja al 1395, trobem que En Joan I nomena En Tomàs des Bach vicealmirall del Regne de Mallorca amb caràcter vitalici i disposa que, a la seva mort, el succeeixi en el mateix càrrec el seu fill Joan des Bach29. I que En Roger de Llúria, després de les seves victòries sobre els francesos a Malta, Calàbria i l'Illa de Gerbes, va rebre aquesta illa "en senyoria per a si i els seus descendents"30.

Efectivament: el nomenament d'En Colom com a almirall s'adapta a la mentalitat política i militar catalanes del moment. Cosa que no es pot dir respecte a Castella, puix en aquesta nació, segons reporta l'Alfonso García Gallo, si bé l'almirallat "apareix des de començament del segle XV exercit sempre per la família dels Enríquez, emparentada amb els Reis, el càrrec, nogensmenys, no està vinculat de dret a la família", sinó que els sobirans "remarquen sempre que no es tracta d'una concessió primitiva que es manté vigent, ans d'un seguit de concessions dels monarques"31.

Així també ho ha observat el Marqués de Laurencín, pel qual, "com a Castella els Enríquez, a Aragó els Cardona assumiren per a si el rang suprem d'Almirall, amb la diferència, però, que els primers ho eren a títol graciable, renovat per mercè Reial en cada successió; mentre que els Cardona ho foren per dret hereditari o vincular, confirmat pel Sobirà"32.

Per En García Gallo, "això apareix clarament en un Privilegi reial de 12 de juny de 1426. D'aquí, en resulta que l'Almirall de Castella Alfonso Enríquez renuncià en vida al càrrec davant el Rei perquè aquest el concedís al seu fill: «Renuncià en vós a les meves mans», diu el Monarca. Aquest aprovà la renúncia estenent a favor seu un nou nomenament d'almirall major, amb totes les coses que li pertanyen «a fi que les tingueu i empreu per a tota la vostra vida»; però l'ofici va continuar sent desenvolupat pel renunciant fins a la mort. Un cop esdevinguda, el fill afavorit comparagué davant del Rei, i aquest confirmà el nomenament i li va fer nova mercè del càrrec "que ja ha vacat per la renunciació que el dit almirall, pare vostre, us féu a les meves mans o per haver finit o en qualsevol altra manera que hagi vacat»"33.

Tot i la gran diferència que observem entre l'almirallat colombí i el castellà, puix el Descobridor mai no va renunciar al seu càrrec a mans del rei perquè aquest el traspassés, renovat, al seu fill, sinó que en la concessió d'aquest ofici, el Rei hi deixa prou palès que és "hereditari", encara em sorprèn molt més i em deixa totalment estupefacte que els reis actuessin contra les mateixes lleis de Castella i contra la dinàmica d'atorgament de mateixos càrrecs reials.

En García Gallo també ho ha remarcat ostensiblement. Per ell, contra el fet que els particulars de Castella poguessin obtenir càrrecs amb caràcter hereditari, "les Corts castellanes protestaren sense defalliment. A les de Toledo, de 1480, a petició dels procuradors, els Reis Catòlics declararen que no pogués ser alienat cap dels «oficis públics que tinguin càrrec d'administració de justícia i de regiment i governació de poble o província», i declararen «que d'aquí endavant no tinguin cap força ni valor» les cartes, cèdules, privilegis, etc., en què s'alienessin tals oficis per dret perpetu de propietat i amb caràcter hereditari, ja fos en recompensa de serveis o en satisfacció de deutes, o encara que s'hi declarés la seva irrevocabilitat. I a continuació, els mateixos Reis Catòlics hi afegiren: «I volem i ordenem que totes i qualssevol mercès i facultats que d'aquí endavant fossin fetes i donades contra el tenor d'aquesta llei i contra el que s'hi conté, siguin en si nul·les i de cap valor, encara que continguin en si qualsevol clàusula derogativa i no-obstàncies»"34.

Per l'Ángel de Altolaguirre, "aplicant aquesta llei als privilegis d'En Colom, s'observa clarament que no se li haurien de concedir com a hereditaris" els títols que se li van concedir i que, conseqüentment, "el seu atorgament no tingué cap valor per manament exprés de la llei"35. I afegeix: "En Colom, que es trobava a Espanya gestionant la seva empresa en el període en què la llei tingué compliment, no pogué ignorar l'abast d'aquesta disposició, que, per la seva importància i els molts interessos creats a què afectava, degué ser generalment coneguda i objecte de fervents comentaris"36. Però, no obstant la improcedència que denuncia, l'Altolaguirre acabava retent-se a l'evidència que En Colom "va aconseguir que, de fet, els càrrecs quedessin vinculats a la seva família"37. I, més endavant, hi insisteix: "El paràgraf de les Capitulacions és tan clar respecte a l'almirallat que no ofereix cap dubte que se li concedí amb caràcter hereditari"38.

Deia, doncs, que em sembla incomprensible que, tot i la llei que els mateixos Reis Catòlics estatuïren i que les Corts castellanes van aprovar, atorguessin il·legalment, al cap d'uns anys, càrrecs hereditaris sense cap protesta nobiliària ni institucional, llevat que ells mateixos, en fer aquestes concessions, no actuessin en tant que sobirans de Castella, sinó com a monarques catalans.

Que En Colom, en reclamar el càrrec naval, s'inspiraria en els almiralls catalans sembla, a més a més, deduir-se d'una observació d'En García Gallo que fa: "Al capítol 4 de les Capitulacions de Santa Fe En Colom demana que «per la preeminència del seu ofici d'almirall» se li concedeixi competència per entendre en els plets que es plantegin sobre

totes les mercaderies que es trobin i guanyin en el seu almirallat i es portin a Espanya, amb exclusió de tot altre jutge. No es troba res en els privilegis dels almiralls de Castella que indiqui l'existència d'aquesta facultat"39.

Com tampoc no tenen cap relació les demandes econòmiques que fa En Colom amb les que percebien els Enríquez, com a almiralls de Castella. Per En García Gallo, els almiralls castellans, gaudien "en l'aspecte econòmic, a més, els avantatges de carregar una part dels vaixells, que en els Enríquez fou la tercera i en En Colom, la vuitena, i una part dels guanys, que en els Enríquez era el terç i en En Colom se li donà el delme"40. En aquest mateix sentit, en parlar dels oficis d'almirall castellà i de virrei, En Fernández Duro, reblava que "les clàusules del delme i del vuitè no tenen res a veure amb l'un i l'altre títol"41. Més endavant, En García Gallo torna a insistir que "l'ofici d'almirall comporta diversos drets de tipus econòmic. Entre ells, l'almirall de Castella té el de poder carregar a totes les naus que surtin dels ports del regne la tercera part de la seva càrrega abonant els nòlits deguts. Això s'altera pel que fa a les Índies", car els reis concedeixen a En Colom, per mitjà de les Capitulacions, "poder disposar de la vuitena part de la càrrega de les naus, rebent en canvi el vuitè dels beneficis". Tanmateix, tot i la manca de relació amb els drets dels almiralls castellans, els reis, en lloc d'esmenar les concessions fetes al Descobridor, li tornen a confirmar aquest dret precís del vuitè "al 1493 i fins i tot quan se li concedeix, al 1495, la llibertat per descobrir i comerciar amb les Índies"42.

El que acabo d'exposar indica vistentment que En Colom va demanar una desena part dels guanys i una vuitena part de les mercaderies per comptes d'exigir un percentatge més alt, com hauria estat el terç que, en ambdós casos, s'atorgava a l'almirallat castellà. L'explicació cal trobar-la en el fet que En Colom i En Joan de Coloma, quan van elaborar les Capitulacions no van tenir mai en ment el referent dels Almiralls Enríquez. Per això mateix, En Ciríaco Pérez-Bustamante, que ha estudiat els privilegis que els reis van atorgar al Descobridor, ha escrit que "En Colom al·lega al 1501, que en firmar-se les Capitulacions no coneixia el dret al terç"43. Però, que en adonar-se'n, en aquella data, que també podia reclamar-lo, "es creu amb dret a percebre el terç, el vuitè i el delme; en total, el 55,80 per cent"44.

¿Com és, doncs, que si, com comunament i innocentment hom creu, En Colom va demanar el títol d'Almirall de Castella, amb totes les funcions i avantatges que aquest càrrec comportava, no es va tenir en compte una cosa tan elemental i que era l'ànima mateixa del contracte, com els guanys a percebre? ¿Com se justifica "l'omissió inicial de tots aquests privilegis"?45, que diu En Pérez-Bustamente. Puix, segons aquest estudiós, "per raó del desconeixement d'aquestes cartes de privilegis, [En Colom] no podia fruir-ne"46. I insisteix que "En Colom mateix reconeix en el seu Memorial de greuges, de 1500, que quan demanà al rei a Burgos el delme i el vuitè, però no el terç dels guanys, [va ser] perquè en aquella data no coneixia el privilegi de l'Almirall de Castella"47.

En canvi, les peticions repetides d'En Colom perquè els reis li atorguin el delme dels beneficis, tenen el seu antecedent en certs guanys dels oficials reials de Catalunya. Així, el batlle de Lleida recaptava els impostos d'aquesta ciutat, de Tàrrega, Almacelles i llocs circumveïns, segons un document del 1223. D'acord amb En Ferran Soldevila, "de tots aquests ingressos corresponia al batlle un retrodècim, que devia esser-ne la desena part"48.

Un altre antecedent del dècim el trobem dins l'almirallat català, especialment a la desena part que l'Almirall Bernat de Sarrià, reclama als pobladors i habitadors de Benidorm, el 8 de maig de 1325, pel fet de concedir-los la franquesa de tenir "la peixquera de la mar franca i lliure"49 i en obligar-los a donar i pagar "vosaltres i els vostres successors, de tots els cereals i fruites i totes les altres coses, la dècima i primícia segons el fur usat a la ciutat de València"50.

Però, sobretot, el delme que En Colom exigeix s'ajusta plenament al dret públic català, perquè, segons En Víctor Ferro, "els delmes que, a Catalunya, per costum immemorial reconeguts pels papes, eren considerats béns seculars, constituïen una de les principals rendes de què solien disposar els barons"51.

Si acceptéssim que el cobrament del delme de tots els guanys no és un dret castellà i sí habitual i amb una gran tradició fiscal en els Estats de la Monarquia Catalana, i que, fins i tot, consta explicitat en els Furs de València, ara entendríem amb una gran transparència per què durant els Plets de la Corona contra la família Colom, el fiscal reial de Castella va demostrar –com ha apuntat l'Eduardo Ibarra– "que aquesta concessió no s'hagué de fer i és nul·la d'acord amb les lleis del regne"52.

Això, alhora, explicaria plenament per què en redactar-se les Capitulacions i en tractar un punt tan especial com els privilegis, els drets i els guanys de l'Almirall de Castella, aquest no tan sols es mantingués al marge de les negociacions, sinó fins i tot de tota l'organització de la conquesta. La resposta és senzilla: perquè l'almirall de Castella no hi tenia res a dir. L'exclusió de l'Almirall castellà en tots els preparatius de l'empresa, l'ha trobada perfectament lògica En García Gallo, pel qual, "tenint en compte que l'autoritat de l'Almirall Major de Castella, originàriament un funcionari reial, en fer-se càrrec hereditari ha vingut a convertir-se en un senyor, [per això] s'organitza la conquesta al marge de la seva intervenció"53.

Però l'Ernesto Lunardi, no ho ha vist exactament així, sinó que per ell, "la primera cosa que es pensa és la natural aversió dels Enríquez, d'antiga nobilitat i que des de feia quasi un segle posseïen un títol i un càrrec del màxim prestigi, envers el marí i mercader estranger, que improvisadament agafa les regnes del poder, ni cal oblidar que En Colom envaiex la seva jurisdicció i obté grans guanys"54. A En Lunardi li "sorprèn molt la mancança completa de cap escrit entre l'Almirall de Castella i l'Almirall de la Mar Océana: el primer no hi és mai, durant els anys –que són molts– de les negociacions, ni figura, ni tan sols amb qualsevol representant seu, a la Junta de Salamanca que ha de discutir el projecte d'En Colom, ni és present quan se signen les Capitulacions, ni, finalment, en les comunicacions oficials de la descoberta"55; fet que no s'esdevé si l'almirallat és català, perquè aleshores En Colom mateix, com a almirall reial de Catalunya, ja representaria els seus propis interessos i la preparació de l'armada en costes catalanes no envairia la jurisdicció dels Enríquez. I, analitzat tot plegat, l'erudit italià arriba a concloure que "la disminució de l'autoritat de l'Almirall de Castella és clarament intecionada"56, perquè, amb les Capitulacions, els Reis estengueren altres "documents que envaïen la seva jurisdicció"57 com a Almirall de Castella; però sense que això es veiés reflectit en la realitat legislativa.

El desconcert d'En Lunardi és sobregran. Reconeix que "era, en efecte, de la seva absoluta competència l'aparellament de les naus per qualsevol expedició al servei de la Corona, però per tot el que afecta la d'En Colom no es fa així"58; admet que "pertoca a l'Almirall [Enríquez] equipar les naus, si fos necessari amb la força, però aquests poders ara vénen concedits a En Colom"59; consigna que és competència de l'Almirall de Castella o del seu representant, "reclamar de la ciutat de la costa les vitualles, les armes, l'eixàrcia per a les naus i ara això ho fan els Reis, donant a En Colom la facultat per reclamar-ho en el seu nom"60. I s'exclama que "no passi res d'escandalós", però troba "molt evident que no són respectats els privilegis i la jurisdicció d'En Fadrique [Enríquez]"61.

En Lunardi argüeix a favor de les seves sospites: "Hi podem afegir que també el nomenament dels caps i dels comandants de l'armada naval i de tota força singular pertanyia a l'Almirall [de Castella]. Això ho escriu el mateix rei Ferran, al 1476, a Mossèn Diego Valera, que li havia requerit d'aconseguir el comandament d'una armada per al seu fill: «No es va poder despatxar el vostre missatger perquè la capitania que demanàveu pertoca de donar a l'Almirall i no a mi. Després vaig venir a Valladolid, on em vaig detenir molt poc, i hi va venir el dit Almirall i després li vaig ordenar que donés la capitania al vostre fill en la manera que ho demanàveu, el qual en fou content»"62. Tanmateix, i a la inversa de tot el que els mateixos monarques acabaven d'establir per a casos semblants, "el nomenament d'En Colom és fet personalment pel Rei"63. I s'acaba qüestionant, a la vista de totes aquestes irregularitats si els Enríquez, talment com en una conspiració, "no temien que els Reis volguessin privar-los de tot?"64.

Realment, ¿hem de creure que els reis van perpetrar un insult rere un altre, una vexació rere una altra, una il·legalitat seguida d'una nova il·legalitat, en contra d'un dels seus parents més pròxims i poderoros, davant el silenci de tothom i de totes les institucions; o bé, tal com una lectura més coherent dels fets, cenyida al dret públic del moment, sembla indicar, hem d'assentir que els reis actuarien com a Reis de la Corona d'Aragó i que van noliejar l'armada a les costes catalanes, on els almiralls de Castella no tenien cap jurisdicció i que, per això mateix, aquests no hi van intervenir en cap moment?

Com que jo em decanto per aquesta segona opció, em sobta per incongruent i ahistòric, en conseqüència, que En Colom esmentés un almirall castellà com a referent del seu almirallat oceànic i que esmentés concretament l'Alonso Enríquez com a gran referent, el qual, de retop, va tenir molt poc a veure amb els afers navals del seu temps. Com ha indicat En Florentino Pérez Embid, l'Alonso Enríquez "fou –segons el recte qualificatiu d'En Fernández Duro– «un almirall nominal». En efecte, el seu nom apareix nombroses vegades a les cròniques d'Enric IV i dels Reis Catòlics, però pràcticament mai en relació amb la mar.

Amb ell arriba a l'extrem la separació que el seu pare inicià entre la dignitat de l'almirallat i la direcció efectiva de la marina del rei"65. Justament per això mateix, En Lunardi exposa que l'Alonso Enríquez "no havia fet res durant la guerra amb Portugal, ni contra els lusitans, ni contra els corsaris que contínuament saquejaven les terres de la costa"66. Vistes les coses així, no és d'estranyar que En Pérez Embid, ens acabi consignant que aquest almirall castellà va tenir unes activitats marineres "quasi nul·les"67.

Atès que l'Alonso Enríquez fou almirall de Castella entre 1464 i 149068; atès que quasi no va exercir cap tasca naval; vist que es va mantenir al marge de les Capitulacions i de l'organització de la descoberta; donat que els guanys que ell percebia de les armades no s'ajusten de cap manera amb els que els Reis van atorgar a En Colom; i atès que els reis i les Corts de Castella no podien, des de 1480, atorgar càrrecs hereditaris a particulars del regne, i molt menys, encara, a estrangers; em sembla molt lícit inferir-ne que el Descobridor no es va inspirar en aquest noble castellà, ni en les seves inexistents gestes marineres, ni en els privilegis del seu ofici, perquè també hem vist que els desconeixia totalment.

Evidentment: tot té la traça d'una interpolació, sobretot perquè, en d'altres còpies de les mateixes Capitulacions, el

nom precís de l'Alonso Enríquez no figura al text69. De fet, els diversos redactats de les múltiples Capitulacions que ens han pervingut, tal com ja va fer palès en el seu moment l'Antonio Muro Orejón, no són més que còpies, més o menys tardanes, d'un document original perdut70. I jo considero totalment legítim creure que totes les anomalies i contrasentits, irregularitats i presumptes conductes al marge de la llei vigent, són el fruit de les interpolacions insidioses dels copistes. O com ha exposat En Lunardi: "Estem convençuts que tot aquest reguitzell de frases anòmales no es pot atribuir, en cap cas, a la distracció de l'escrivà, per tal com ni En Joan de Coloma no era un home d'aquesta mancança, ni les llargues negociacions ni la importància del document no ho haurien consentit: cal, per contra, admetre que al dellà de l'expressió literal, hi ha una voluntat política precisa, algun interès que es vol amagar"71.

Com he expressat en els meus articles sobre la censura espanyola i en els meus llibres sobre l'adulteració històrica de la descoberta d'Amèrica, el que la Corona Espanyola ha volgut amagar, no ha estat res més que l'autoria catalana d'aquesta gesta nàutica.

Per si encara no ens n'havíem adonat prou, la interpolació d'un almirallat castellà al text de les Capitulacions –talment com s'hi han volgut fer passar per castellans els oficis inexistents a Castella de Virrei i Governador General– es fa palesa en diversos paràgrafs dels privilegis colombins, on el redactat explicita sense cap mena d'embuts que En Colom podrà disposar de l'ofici d'almirall "segons trobareu per dret i segons l'acostumen a usar i exercir els almiralls dels nostres regnes"72. És a dir, que els Reis reconeixen notarialment i explícita que l'almirallat colombí s'ha de cenyir als drets i costums dels altres almiralls de llurs regnes. Però, com que a Castella només hi havia un sol i únic almirall, el títol del qual requeia en la família dels Enríquez; mentre que els diversos Estats de la Monarquia Catalana podien gaudir, cadascun d'ells, d'un almirall particular, a més d'altres almiralls nomenats pel rei per a expedicions militars especials i ultra un eventual almirall general per a tots els Estats de la Corona, em sembla incontestable que aquests diversos almiralls que els reis tenen en els seus regnes, només podien ser els almiralls catalans.

La interpolació també és palmària quan llegim, al Reial Privilegi de 28 de maig de 1493, que En Colom podrà usar "del dit ofici del nostre almirall en totes les coses, i en la forma i manera i amb les prerrogatives i preeminències i drets i salaris, tal com l'usaren i usen i en gaudiren i en gaudeixen els nostres almiralls de les mars de Castella i Lleó"73: perquè, ultra no haver-hi hagut mai mar al regne de Lleó, tampoc mai no va tenir un títol nominal exclusiu d'almirall que el representés.

Però la tergiversació, en el cas que ens ocupa, no ha estat absoluta i n'han quedat prou traces que la delata obertament. Una altra traça que ens ajuda a fer-nos sabedors de la catalanitat del càrrec de l'almirallat colombí rau a adonar-nos, mercès a l'evidència d'algunes còpies castellanes de les seves cartes, que En Colom reforçava la seva signatura amb el nom en català del seu càrrec: "l'Almirant"74; gest que ha fet observar diligentment a l'Ortadó que En "Colom firma «Almirant»"75. L'observació no ha passat tampoc desapercebuda a En Bauzà i l'Amengual, els quals, al seu llibre El Descubridor del Nuevo Mundo, analitzen la signatura d'En Colom i arriben a la conclusió següent:

"Quan acaba una carta escrita a mà, el Descobridor té dues maneres de signar:

.S.
.S.A.S.
XMY
El Almirant
.S.
.S.A.S.
XMY
Xpo FERENS

"Aquest «Xpo FERENS» té diverses variants: amb dos punts a l'esquerra, i a la dreta un punt, un punt i una barra, un punt i dues barres.

"Les dues fórmules, a) i b), observen una cronologia molt clara: x) primera etapa, 1498, es comença, només una vegada, amb «Xpo FERENS»; y) segona etapa, 1498-1501, fa servir nou vegades «El Almirant»; z) tercera etapa, 1502-1505, fa servir divuit vegades «Xpo FERENS»"76. Els autors predits hi insisteixen: "En resum i globalitzant, de 1494 a 1501 [En Colom] signa «El Almirant», i de 1502 a 1505 signa «Xpo FERENS»"77. I reblen, encara, que "de tot aquest conjunt de dades se'n desprenen dues coses: que signava «El Almirant», no pas «El Almirante», sense la «e» final; signava, per tant, en català" i que signava «Xpro FERENS» i no Cristòfor78.

Aquest terme «almirant», per bé que sembli un castellanisme, és un mot d'arrel catalana, totalment en ús a la

Catalunya dels segles XV i XVI. Així, per exemple, ja el podem consignar, al 1434, en una carta de requesta de batalla a tota ultrança dels germans Joan i Pere Fabra, adreçada a En Suero de Quiñones i En Lope de Stúnyega, i on els ofereixen “per jutge lo comte de Viana, almirant de Portogal, guovernador de Cepta, lo qual per Portogal, rey d’armes, nos és certificat que·ns tenrà la plaça segura”79.

Conformement, el trobem al 1490 al Tirant lo Blanc, referit a l´“almirant de camp”80; al Vocabulari llatí-català, català-llatí d’En Lebrixa, de 1507, amb les accepccions següents: “Almirant de la mar = nauarcus”, “Almirant lo mateix = architalassus” i “Almirant dignitat = nauarchia”81. I quan, al 1545, En Rafael Ferrer i Coll –fill del secretari reial i amic íntim d’En Cristòfor Colom, Jaume Ferrer– estampà a Barcelona les obres i els papers del seu pare, hi introduí, amb data 27 de juny de 1488, una “Letra de la Reyna de Napols infanta de Arago feta al Illustrissimo Almirant de Castella don Faderich Enriques de Cabrera a favor de mossen Iaume Ferrer”82 i una “Letra del Illustrissimo Almirant de Castella etc. don Faderich Enriques de Cabrera feta a mossen Iaume Ferrer qui fou Clavari de sa Senyoria xxj anys”83, datada el 4 de març de 1523.

I, encara, quan al 1628, fra Andreu Bosch, descriu els títols d’honor de Catalunya, i fa referència específica al d’almirall, exposa a la capçalera del capítol VI, del Llibre III: “Dels officis de Condestable, Mariscal, o Senescal, Almirant, Vice-Almirant, Capitans, Mestre de Camps y altres”84. Pel que fa al d’Almirall, ens afirma: “Almirant, o com diuen nostres lleys Almirall, es lo mateix que Condestable sols differenciat que lo Condestable es general del exercit de la terra, y lo Almirant de la mar, y armada naval”85. De la qual especificació en podríem deduir que el mot “almirall” correspondria a una forma més culta o oficial per designar el càrrec, mentre que el terme “almirant” seria emprat més popularment, sense ressonàncies cancelleresques o institucionals, per bé que caldria un estudi més ample del context on apareix la paraula a fi d’acabar de treure’n conclusions definitives.

Per això, quan al 1696 s’edita el Gazophylacium Català-Llatí, d’En Joan Lacavalleria, amb el mot “Almirant” es recullen dues accepcions: la primera, el “General de la mar”86; i, la segona, el “nom de la primera nau d’una flota”87. Ja modernament, el Diccionari Català-Valencià-Balear recull la paraula “almirant” com a genuïnament catalana i mentre li dóna el significat de “Caporal suprem d’una armada”88, també reconeix que rep aquest nom “la nau principal d’una flota”89.

Una altra traça que m’ajuda a confirmar que l’almirallat colombí és un almirallat català rau en el fet que és el rei Ferran, com a monarca únic i exclusiu de la Corona d’Aragó, el qui atorga la governació de les Índies a En Jaume Colom, amb els oficis inherents d’Almirall, Virrei i Governador General perpetus. Així, per Reial Cèdula de 9 d’agost de 1508, signada pel secretari aragonès Miquel Pérez d’Almaçan, el rei confirma que “jo he manat que l’Almirall de les Índies vagi amb poder a residir i restar a les dites Índies, a entendre en la governació d’elles”90. I, per la Reial Provisió de 29 d’octubre de 1508, signada pels cancellers aragonesos Lope Conchillos i Lluís Çapata, el rei, també en tant que únic “Rei d’Aragó, i de les dues Sicílies, de Jerusalem, de València, de Mallorca, de Sardenya, de Còrsega; comte de Barcelona; duc d’Atenes i Neopàtria; comte del Rosselló i de Cerdanya; marquès d’Oristany i Goceà, i de les illes de terra ferma de la mar Océana”91, li confirma, novament, tota la governació de les Índies, amb els títols i oficis sobredits. Diu el rei: “És la meva mercè i voluntat que En Jaume Colom, Almirall de les dites Índies, illes i terra ferma, tingui per mi la governació i ofici de jutge d’elles”92.

És a dir, que si el títol d’Almirall hagués estat un ofici castellà, concedit a En Cristòfor Colom, el rei català no l’hauria pogut renovar unilateralment al fill d’aquest i, menys encara, enviar-lo al Nou Món, perquè, sota aquest càrrec, el servís com un oficial més de la seva Cort. Per això mateix, és il·lustratiu el passatge on el rei Ferran assenyala que “és la meva mercè i voluntat que si el dit Almirall entengués que era complidor al meu servei i a l’execució de la meva justícia que qualssevol cavallers i altres persones, que ara són o fossin en les dites illes, Índies i terra ferma, en surtin, i que no hi entrin ni s’hi estiguin”93; per tal com hi queda ben palès que l’Almirall Jaume Colom és la representació a les Índies del rei Ferran i que hi opera d’acord amb la legislació dels almiralls i dels virreis de Catalunya.

Això entra tant pels ulls que el mateix Luis Arranz, en analitzar la topada entre el nou rei de Castella, Felip el Bell, i el rei sortint Ferran, que ara tornava a regnar en els seus dominis catalans, ens diu que “durant l’estiu de 1506 cal descartar aquella hipotètica temptació colombina de sumar-se al carro d’En Felip el Bell, car veiem al segon Almirall al costat del monarca aragonès”94. Per tornar a insistir, més endavant, que “els mesos que segueixen [a l’estiu] confirmen aquest alineament del segon Almirall amb el bàndol ferraní”95.

Efectivament: En Jaume Colom va escriure al rei a Nàpols fent-li saber que hi volia passar a servir-lo, però el monarca li va desanconsellar de fer-ho96. I si això passava en un dels moments més delicats del regnat del rei Ferran, en què és desposseït del títol de “rei de Castella”, i amb el perill d’una confrontació oberta amb els castellans, el posicionament de l’Almirall Jaume Colom al costat del rei Ferran i no pas d’En Felip, en tant que nou monarca de Castella, evidencia altament la seva naturalesa política catalana.

En conseqüència, si En Cristòfor Colom va demanar el títol d'almirall i li va ser concedit pels reis catalans, és que, alhora, En Colom mateix també havia de ser català, puix la totalitat de marins que exerciren aquest càrrec havien estat naturals de la nació catalana. Tal com advera En Caius Parellada, "des de Galceran de Pinós, que comandava l'expedició contra Ceuta, de 1147, empresa per Ramon Berenguer IV, passant pels Peratallada, els Queralt, els Boixadors, els Cervelló, els Perellós, els Santa Pau, els Carroç, el vescomte de Castellnou, Berenguer Mallol, la gran figura de Bernat de Cabrera, fins arribar a la gran nissaga dels Folch de Cardona, que va acabar al segle XVI amb l'almirall Cristòfor Folch de Cardona i Colom, descendent del gran Almirall del mar oceà [Cristòfor Colom], tots els almiralls foren catalans"97.

Tanmateix, el més rellevant de tot plegat no són aquestes analogies entre l'almirallat català i el colombí sinó el fet que, tant a Castella com a Catalunya, en aquells dies, el càrrec d'almirall era exercit per dues famílies vinculades a la reialesa. Així, tot i les mixtificacions que s'han ordit sobre el primer almirall de Castella, Ramon de Bonifaç, sabem que pertanyia a una noble família montpellerina, emparentada, d'una banda, amb Na Maria de Montpeller, mare del rei Jaume I, i de l'altra, amb Na Joana de Peitieu, segona muller de Ferran III de Castella98. També som coneixedors que, en aquest regne hispànic, l'Alonso Enríquez fou el primer dels almiralls d'aquesta nissaga, de 1405 a 142699. Era nét d'Alfons XI de Castella i, a l'ensems, avi de la reina de Catalunya, Joana Enríquez, muller d'En Joan II100. Al 1492, l'Almirall de Castella era En Fadrique Enríquez, pare de la reina Joana101, del qual ens diu Hernado del Pulgar: "El almirante don fadrique fijo del almirante don alonso enrriquez: e nieto de don fadrique maestre de santiago: e visnieto del rey don alonso. Fue pequeño de cuerpo: e fermoso de gesto. Era un poco corto de vista. Hombre de buen entendimiento: fue en los tiempos del rey don juan: e del rey don enrrique. Tenia muchos parientes: porque tenia por hermano de madre al adelantado pero manrrique que fue un gran señor en castilla"102. O sigui, que a Castella, el càrrec d'Almirall i el d'Adelantado –que és un càrrec anàleg als catalans de governador general i de virrei, si bé sense representar la figura i les funcions del monarca– queien alhora sota la tutela d'una mateixa família.

D'acord amb En Fernández Duro, "la dignitat d'Almirall, tal com En Colom la pretenia, comportava grandesa d'Espanya i dret i emoluments fixos de molta quantia"103. I afegia que, en donar-li els reis aquest títol, "i rebent-lo com a Almriall a la seva Cambra, li dispensaven, per tant, la major de les honres palatines; i, per això, escrivia un dels molts admiradors que el Descobridor té a Espanya, que la mercè dels monarques no es limità a ordenar cobrir, en llur presència, el marí com a Gran, sinó que se li donà assentament a llur costat com a Príncep"104.

Per aquesta raó, En Cristóbal Real, en parlar del poder que En Colom va aconseguir amb aquelles concessions reials, ha escrit molt audaçment: "Ser Almirall el convertia en la primera persona després dels Reis Catòlics, i el posava al capdavant de tota l'aristocràcia. Per això, en tant que càrrec que tan sols es concedia als prínceps i als més encimbellats i nobles de la nació, foren Almiralls més tard, després del futur descobridor d'Amèrica, el príncep gloriós Joan d'Àustria, vencedor de Lepant; el príncep Filibert de Savoia, que es cobrí de llorers, com a cabdill, a les guerres d'Itàlia; el príncep i cardenal Joan Carles de Mèdicis, i el príncep Felip de Borbó, infant d'Espanya, encara que no gaudiren de totes les mercès, beneficis i utilitats que tingué En Colom"105. I afegeix que, "com que el càrrec d'Almirall portava en si la grandesa de Príncep, tota la Cort retia acatament a En Colom, a qui els Reis Catòlics feien seure al seu costat, com a Príncep, i manaven que hom es cobrís en la seva presència"106.

Anàlogament, En Ricardo Sanz, la Margarita del Olmo i l'Emilio Cuenca, referint-se a l'ofici d'almirall, ens diuen que, a Castella, "el qui detenia aquest títol havia estat sempre de sang reial, i la paraula «Almirall» portava implícita una sèrie de prerrogatives incompatibles amb un estranger que era un ningú"107. I afirmen amb contundència que "la concessió del títol d'Almirall a un plebeu seria refusada no només pels Reis, sinó per l'Almirall en actiu i per tota la noblesa"108 de Castella. Però, atès que ni els reis, ni la noblesa castellana –ni en la seva totalitat, ni en part–, ni l'Almirall Enríquez en persona, ni cap representant seu, ni la reina Isabel, ni els reis que la van succeir en el tron de Castella no van impugnar mai aquesta concessió, m'és totalment lícit d'inferir-ne que els monarques no van atorgar a En Colom el títol d'Almirall seguint les lleis i les institucions marítimes castellanes, sinó tenint en compte la legislació catalana.

Amb idèntic sentit, els autors de la Historia de España editada pel Club Internacional del Libro, escriuen que "En Colom va demanar per a ell condicions que semblaven delirants, les quals estaven en pugna amb totes les tradicions de Castella"109. I reblen: "Demanava per a ell el títol d'Almirall, reservat fins llavors a la noblesa, [amb la qual cosa queda] ben entès que no es tractava d'un almirallat de Castella, sinó d'un altre tal vegada més ambiciós"110, que no cal dir que s'ajustava a la perfecció amb la concepció imperial ultramarina de les institucions i dels oficis catalans, coneguts notòriament arreu.

Però, a més a més, també s'avé amb l'almirallat català, perquè aquest, com ja he mostrat anteriorment, era el cap suprem de l'armada naval, mentre que l'Almirall de Castella, segons ens indica En Ricardo Cerezo, no era un càrrec de responsabilitat naval. Aquest autor, en parlar de la guerra de successió castellana del segle XV, ens comenta el triomf de la marina espanyola –formada bàsicament per catalans i bascos– sobre la galoportuguesa. I, en virtut d'això,

precisa que “l’èxit final assolit mitjançant la suma de les possibilitats que ofereixen els regnes hispànics no amaga la debilitat estructural del conjunt, que, d’alguna manera, s’hauria pogut evitar si l’Almirall de Castella hagués estat un càrrec de responsabilitat naval”111. I, com que no ho era; com que l’almirallat castellà era més aviat un càrrec burocràtic que militar, els capitans Ladron de Guevara, designat per organitzar la defensa naval al Cantàbric, i Àlvar de la Nava, a les aigües d’Andalusia, “amb sis galeres valencianes, quatre de la seva propietat i les altres dues sota el comandament d’En Joan Boscà i de l’Andreu Sunyer”112, el van haver de substituir en tota la funció “conductora de la guerra a la mar”113.

Així mateix, a Catalunya, ultra que “els almiralls, capitans generals de la mar i vicealmiralls fossin dels personatges més sobressallents i de més rang de la Corona”114, veiem que molt primigèniament els reis atorguen, de tant en tant, aquesta dignitat naval als seus fills. Aquest és el cas d’En Pere Ferrandis, fill d’En Jaume I, nomenat almirall de les galeres armades contra els musulmans, al 6 de febrer de 1264115, o el cas d’En Jaume Pere, nomenat almirall reial pel seu pare Pere II, al 8 de setembre de 1280116. I encara observem com En Roger de Llúria, en ser nomenat almirall de Catalunya i Sicília pel rei Pere II, al 20 d’abril de 1283, a Messina, aquest el tracta de “militar dilecte, conseller i familiar nostre”117; la qual cosa ha fet afirmar a En Garcia Sanz que, amb aquest nomenament, el rei va posar l’armada naval catalana “sota el comandament d’un cavaller de casa seva”118. L’observació és certa, puix En Roger de Llúria era, aproximadament des del 1273, el marit de Na Margarida Lança119, cosina tercera de la reina Constança, la muller d’En Pere II, atès que aquesta era néta del rei Frederic I de Sicília i Blanca Lancia o Lança120. Per això té raó En Desclot, quan, en parlar-nos de les galeres que es preparaven per a una expedició a Malta, ens confirma que “de les quals galees fo almirall un cavaller de la casa de la reina qui havia nom Roger de Lòria”121. Era de la casa de la reina, perquè estava casat amb una seva parenta.

L’almirall es va mullerar, anys a venir, en segones núpcies, amb Na Saurina d’Entença122, familiar de la muller del rei Alfons III, Teresa d’Entença123. En aquest sentit de vincular antecessors i descendents amb un mateix tronc familiar, no és d’estranyar, doncs, que la filla primogènita d’En Roger de Llúria, Beatriu, es maridés amb En Jaume d’Aragó, senyor de Xèrica124 i nét d’En Jaume I125; i que Na Jofredina, la seva segona filla, es casés amb l’Ot de Montcada, senyor d’Aitona, virrei i senescal de Catalunya, i germà de la reina Elisenda de Montcada. “De manera que –assenyala En Fort i Cogul–, si Beatriu fou cosina del rei Jaume el Just, Jofredina en fou cunyada”126.

I, encara, aquests vincles reials seran vàlids, igualment, amb una major o menor proximitat familiar, durant el regnat d’En Pere III, per als almiralls Berenguer Carròs, Pere de Montcada, Olf de Pròixida, Gelabert de Cruïlles, Hug Folc de Cardona, Bernat de Cabrera o Felip Dalmau de Rocabertí, puix aquestes nissagues, a més d’estar emparentades entre elles, es van entroncar alhora amb els Entença127, llevat de les que ja tenien vincles directes amb la casa reial.

I pel que fa a un dels altres mítics almiralls catalans, En Bernat de Vilamarí, em cal dir que va ser parent de la reina Sibil·la, puix aquesta era filla de Na Francesca de Vilamarí i d’En Berenguer de Fortià128. És a dir, que la reina era la cosina germana del pare de l’almirall129. Per En Bòscolo, “de l’ascens de Sibil·la al tron, en tragueren també partit els altres membres de la família Vilamarí, a la qual pertanyia la seva mare Francesca”130. I encara apunta que “altres Vilamarí, entre els quals figuraven al seguici de la reina, van consolidar-se a la cort”131.

Ara bé, aquest Bernat de Vilamarí era casat amb Elionor de Castre-Pinós i de So132, de la qual no va tenir cap fill. Amb tot, en morir l’almirall, la seva vídua va mullerar En Joan de Gamboa, Senyor de la vila de Pals i capità de la fortalesa de Torroella de Montgrí133. Llur filla va esdevenir la dona d’En Jaume Colom134, hereu de l’Almirall Cristòfor Colom. Amb la qual cosa, baldament sigui per via indirecta, tornem a trobar una connexió amb l’almirallat de Catalunya i amb la casa reial catalana de la nissaga dels Colom, i, alhora, un vincle de primer ordre amb la vila empordanesa de Pals.

Així mateix, i també ja dins el segle XV, l’almirall Joan-Ramon-Folc de Cardona estava casat amb Na Joana d’Urgell135, néta d’En Pere III i tia, a la vegada, del rei Pere IV el Conestable; mentre que llur hereu, En Joan-Ramon-Folc IV de Cardona, va mullerar al 1467 l’Aldonça Enríquez, germanastra de la reina Joana136. I, encara, per acabar-ho de reblar, s’ha donat el cas del rei Jaume II, en la mateixa persona reial del qual van recaure el títols de “gonfanoner, almirall i capità general de la Santa Romana Església”137.

O sigui, que quan En Colom demana el títol d’Almirall, també ho fa de conformitat amb un pensament i una actitud propis de les famílies de més alta dignitat del país i emparentades amb la casa reial catalana. Tot plegat confirmaria, de tot en totes, el casament d’En Colom amb Felipa de Coïmbra –germana del rei Pere IV de Catalunya i néta, per tant, del Comte Jaume d’Urgell–, com magníficament ha demostrat En Caius Parellada138. Tenint això en ment, com que la Felipa de Coïmbra era neboda de l’almirall Joan-Ramon-Folc III de Cardona139 i cosina germana de l’almirall Joan-Ramon-Folc IV de Cardona140, ara resultaria incontestable aquella frase d’En Colom que posava de manifest que ell no era el primer almirall de la seva família, i donaria sentit ple i lluminós al fet que els reis li concedissin un almirallat hereditari, per tal com l’almirallat dels Cardona –com ja hem vist– també era hereditari. I faria de la irregularitat extrema

de la concessió d'aquest títol, a Castella, de forma hereditària i perpètua, una cosa ben natural. Natural –això sí– si la concessió la feien els reis catalans, en territori català i a un noble vinculat a la casa reial i parent dels almiralls Cardona.

De tot plegat, ara resulta ben palès l'entroncament d'En Colom amb la Casa Reial catalana, sense el qual entroncament els reis no haurien mai atorgat els títols reials que li van atorgar, tots ells vinculats a la seva reial casa.

Jordi Bilbeny

NOTES

1 Vg. Las Capitulaciones en Santa Fe (1492-1498); Diputación Provincial de Granada, Granada, 1993, doc. 1, p. 35-36.

2 Ídem, doc. 2, p. 39.

3 Vg. PERE CATALÀ I ROCA, Quatre germans Colom, el 1462; Episodis de la Història-228, Rafael Dalmau, Editor; Barcelona, 1978.

4 Vg. FREDERIC UDINA MARTORELL, "De nou sobre les Capitulacions de Cristòfor Colom", Comunicacions III; XIII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó (Palma de Mallorca, 27 de setembre – 1 d'octubre 1987), Institut d'Estudis Baleàrics, Palma de Mallorca, 1990, p. 243-249.

5 Vg. JORDI VILA ROURA, "Les capitulacions colombines de 1492: un document català"; Actes del 1r Simposi sobre la Descoberta Catalana d'Amèrica d'Arenys de Munt. Can Borrell, 3 de novembre del 2001; Ajuntament d'Arenys de Munt, Arenys de Munt, 2003, p. 64-73.

6 Cf. HERNANDO COLÓN, Historia del Almirante; edició de Luis Arranz, Crónicas de América-1, Historia 16, 3a edició, Madrid, 1985, p. 53.

7 Vg. J. VENTALLÓ, "Ahondando en la historia del descubrimiento de América. La labor de investigación de Josep Porter. El linaje de los Colom en Cataluña en el siglo XV. Marinos, militares, banqueros, religiosos y comerciantes. La «escola de mossèn Colom» en Barcelona", La Vanguardia Española; dimecres, 11 de juliol de 1977, p. s/n.

8 Cf. HENRY HARRISSE, D. Fernando Colon, historiador de su padre; Imprenta y Librería Española y Extrangera, de D. Rafael Tarascó, Sevilla, 1871, p. 65.

9 Cf. ENRIC MITJANA DE LAS DOBLAS, Colom Català [mecanoscrit]; Barcelona, 1927-1950, p. 36.

10 Ídem.

11 Vg. MARQUÉS DE LAURENCÍN, "Los Almirantes de Aragón. Datos para su cronología"; Boletín de la Real Academia de la Historia, LXXIV (1919), p. 374.

12 Cf. RAFAEL GALLOFRÉ I JOSÉ TRENCHS, "Almirantes y Vicealmirantes de la Corona de Aragón (1118-1462)"; Miscel·lània de Textos Medievals, 5 (1989), p. 124 i E. MITJANA DE LAS DOBLAS, op. cit., p. 37.

13 Cf. FRANCESC ALBARDANÉ, ["Arbre genealògic de la família barcelonina dels Colom"], inèdit.

14 Vg. J. VENTALLÓ, op. cit.

15 Cf. F. ALBARDANÉ, op. cit. i CRISTIAN CORTÈS, Els Setantí; Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1973, p. 71.

16 JOSEP M. PONS I GURI - ARMAND DE FLUVIÀ, "Almirall", Gran Enciclopèdia Catalana, Enciclopèdia Catalana, S.A.; Barcelona, 1970, vol. 1, p. 643.

17 Ídem.

18 R. GALLOFRÉ I J. TRENCHS, op.cit., p. 118.

19 J. VICENS VIVES, “Precedentes mediterráneos del virreinato colombino”; Anuario de Estudios Americanos, V (1948), p. 24.

20 Ídem.

21 Ídem.

22 Vg. “Capitulaciones concertadas entre los RR.CC. y Cristóbal Colón para el descubrimiento y conquista de América”, Las Capitulaciones en Santa Fe (1492-1498); Diputación Provincial de Granada, Granada, 1993, p. 35.

23 Cf. ROQUE CHABÁS, “Nombramiento de Almirante de Cataluña y Mallorca á favor de Carroz”; Boletín de la Real Academia de la Historia, XXXIV (1899), p. 434.

24 MARQUÉS DE LAURENCÍN, op. cit., p. 332.

25 Cf. R. GALLOFRÉ i J. TRENCHS, op. cit., p. 156.

26 MARQUÉS DE LAURENCÍN, op. cit., p. 352.

27 J. M. PONS I GURI - A. DE FLUVIÀ, op. cit., p. 643.

28 Ídem.

29 R. GALLOFRÉ I J. TRENCHS, op. cit., p. 182.

30 MARQUÉS DE LAURENCÍN, op. cit., p. 322.

31 AFONSO GARCÍA GALLO, “Los orígenes de la administración territorial de las Indias”; Anuario de Historia del Derecho Español, XV (1944), p. 71.

32 MARQUÉS DE LAURENCÍN, op. cit., p. 313-314.

33 Ídem, p. 71-72.

34 Ídem, p. 72-73.

35 ÁNGEL DE ALTOLAGUIRRE Y DUVALE, “Estudio Jurídico de las Capitulaciones y Privilegios de Cristóbal Colón”; Boletín de la Real Academia de la Historia, XXXVIII (1901), p. 286.

36 Ídem.

37 Ídem, p. 287.

38 Ídem, p. 289.

39 A. GARCÍA GALLO, op. cit., p. 46.

40 J. LALINDE ABADÍA, “El régimen virreino-senatorial en Indias”; Anuario de Historia del Derecho Español, XXXVII (1967), p. 34, nota 49.

41 C. FERNÁNDEZ DURO, op. cit., p. 37.

42 A. GARCIA GALLO, op. cit, p. 48-49.

43 CIRIACO PÉREZ-BUSTAMANTE, El Libro de los Privilegos del Almirante Don Cristóbal Colón (1498); Real Academia de la Historia, Madrid, 1951, p. XXV.

44 Ídem.

45 Ídem, p. XXVI.

46 Ídem.

47 Ídem.

48 FERRAN SOLDEVILA, “Jaume I”, dins Jaume I. Pere el Gran; Història de Catalunya. Biografies Catalanes-5. Ediciones Vicens-Vives, S.A.; 4a edició, Barcelona, 1985, p. 46.

49 Cf. PERE MARIA ORTS I BOSCH, La Carta de Poblament de Benidorm i l’almirall Bernat de Sarrià; Setmana Gràfica, S.A., València, 1976, p. 18.

50 Ídem, p. 20.

51 VÍCTOR FERRO, El Dret Públic Català. Les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta; Referències-1, Eumo Editorial, Vic, 1987, p. 143.

52 EDUARDO IBARRA Y RODRÍGUEZ, D. Fernando el Católico y el Descubrimiento de América; Imprenta de Fortanet, Madrid, 1892, p. 147.

53 A. GARCIA GALLO, op. cit., p. 27.

54 ERNESTO LUNARDI, Le «Capitulaciones de Santa Fe»: gli interessi dei Rei Cattolici e dei genovesi nella creazione del titolo di «Almirante del Mar Océano»; extret dels “Atti del II Convegno Internazionale di Studi Colombiani”, Civico Istituto Colombiano, Gènova, 1977, p. 294.

55 Ídem, p. 293.

56 Ídem, p. 295.

57 Ídem.

58 Ídem.

59 Ídem, p. 296.

60 Ídem.

61 Ídem.

62 Ídem.

63 Ídem.

64 Ídem.

65 FLORENTINO PÉREZ EMBID, “El Almirantazgo de Castilla, hasta las Capitulaciones de Santa Fe”; Anuario de Estudios Americanos, I (1944), p. 154.

66 E. LUNARDI, op. cit., p. 295.

67 F. PÉREZ EMBID, op. cit., p. 154.

68 Ídem, p. 153.

69 Cf. ANTONIO MURO OREJÓN, “Cristóbal Colón: El original de la Capitulación de 1492 y sus copias contemporáneas”; Anuario de Estudios Americanos, VII (1950), p. 10.

70 Ídem, p. 1-11.

71 E. LUNARDI, op. cit., p. 283.

72 Cf. C. PÉREZ-BUSTAMANTE, op. cit., p. 42.

73 Cf. A. GARCÍA GALLO, op. cit., p. 39. Vg. millor NAVARRETE, II, p. 60.

74 Vg. MANUEL BESTRATÉN I SABATÉ, A l'entorn del gran navegant Cristòfol Colom, de Santa Maria de la Cinta i de Tortosa; Impremta Querol, S.L.; Tortosa, 2001, p. 92 i 98.

75 JOSEP Mª ORTADÓ I MAYMÓ, Catalunya, la nació descobridora d'Amèrica; Grafinter, Andorra, 1992, p. 84.

76 RAFEL BAUZÀ SOCIAS – JAUME E. AMENGUAL, El Descubridor del Nuevo Mundo; Editorial Eureka, Col·lecció Estrella-1, Palma de Mallorca, 1990, p. 16.

77 Ídem.

78 Ídem, p. 17.

79 Cf. MARTÍN DE RIQUER, Caballeros andantes españoles; Colección Austral-1398, Espasa-Calpe, S.A.; Madrid, 1967, p. 89.

80 JOANOT MARTORELL, Tirant lo Blanc; a cura de Martí de Riquer, Editorial Ariel, S.A.; 5a edició, Barcelona, 1990, cap. CCCXL, p. 931.

81 Vocabularius Aelii antonii nebrissensis; Carolus Amorosis, Barcelona, 1507, p. s/n.

82 IAUME FERRER DE BLANES, Sentencias Catholicas del Divi Poeta Dant Florenti; Carles Amorós Proensal, Barcelona, 1545, foli s/n.

83 Ídem, foli H vers.

84 ANDREU BOSCH, Summari, Index, o Epitome dels Admirables, y Nobilissims Titols de Honor de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya. Y de les Gracies, Privilegis, Prerrogatives, preheminencies, llibertats, è immunitats [que] gosan segons les propries, y naturals lleis; Pere Lacavalleria, Estamper; Perpinyà, 1628, Llib. III, cap. VI, p. 337.

85 Ídem, p. 338.

86 IOANNE LACAVALLERIA ET DULACH, Gazophylacium Catalano-Latinum, dictiones Phrasibus illustratas, ordine literario comprehendens; Antonium Lacavalleria, Barcelona, 1696, p. 26.

87 Ídem.

88 MN. ANTONI Mª ALCOVER i FRANCESC DE B. MOLL, Diccionari Català-Valencià-Balear; Editorial Moll, segona edició, Palma de Mallorca, 1978, tom I, p. 532.

89 Ídem.

90 Cf. LUIS ARRANZ, Don Diego Colón, Almirante, Virrey y Gobernador de las Indias; Consejo Superior de Investigaciones Científicas – Instituto «Gonzalo Fernández de Oviedo», Colección Tierra Nueva e Cielo Nuevo-V, Madrid, 1982, vol. I, doc. XV, p. 184.

91 Ídem, doc. XVI, p. 184.

92 Ídem, p. 185.

93 Ídem, p. 186.

94 Ídem, p. 81.

95 Ídem.

96 Ídem, p. 82.

97 CAIUS PARELLADA I CARDELLACH, La Monarquia Catalana Medieval. El Regne de Catalunya (el Principat i els regnes); Conmar Color, S.C.P.; Esplugues de Llobregat, 1999, p. 163.

98 Cf. GUILLERMO AVILA Y DÍAZ-UBIERNA, El primer Almirante de Castilla, D. Ramón de Bonifaz y Camargo; Publicaciones del Excmo. Ayuntamiento de Burgos, Burgos, 1948, p. 26.

99 F. PÉREZ EMBID, op. cit., p. 142.

100 Vg. NURIA COLL JULIÁ, "Genealogía de Doña Juana Enríquez", Doña Juana Enríquez, Lugarteniente Real en Cataluña (1461-1468); Consejo Superior de Investigaciones Científicas – Patronato «Marcelino Menéndez Pelayo», Madrid, 1953, tom I, p. 72.

101 Ídem.

102 HERNANDO DEL PULGAR, Los Claros Varones de España; Stanislao Polono, Sevilla, 1500, foli vj vers.

103 C. FERNÁNDEZ DURO, op. cit., p. 37.

104 Ídem, p. 37-38.

105 CRISTÓBAL REAL, Las tres carabelas; Librería General de Victoriano Suárez, Madrid, 1935, p. 65-66.

106 Ídem, p. 66-67.

107 RICARDO SANZ, MARGARITA DEL OLMO i EMILIO CUENCA, Nacimiento y Vida del Noble Castellano Cristóbal Colón; Nueva Alcarria, S.R.C.; Guadalajara, 1980, p. 41.

108 Ídem.

109 Historia de España; textos de Luis Romero Largo, Rogelio Blanco Martínez, Leopoldo Fernández Ortega, Marcelino Guerrero Villoria, Manuel Irusta Cerro, Fernando Muñoz Vitoria, Manuel Suárez González, José Guerrero Villoria, Manuel Justel Calabozo, Club Internacional del Libro, Madrid, 1992, vol. V, p. 83.

110 Ídem.

111 RICARDO CEREZO MARTÍNEZ, La proyección marítima de España en la época de los Reyes Católicos; Instituto de Historia y Cultura Naval, Madrid, 1991, p. 169.

112 Ídem, p. 170.

113 Ídem, p. 169.

114 R. GALLOFRÉ i J. TRENCHS, op. cit., p. 117.

115 Ídem, p.128.

116 Ídem, p. 130.

117 Ídem, doc. 16, p. 131.

118 ARCADI GARCIA SANZ, Història de la Marina Catalana; Editorial Aedos, Barcelona, 1977, p. 231.

119 Cf. EUFEMIÀ FORT I COGUL, Roger de Llúria; Episodis de la Història-81, Rafael Dalmau, Editor; 2a edició, Barcelona, 1991, p. 9.

120 Cf. MIQUEL COLL I ALENTORN, "Manfred I de Sicília", Gran Enciclopèdia Catalana; op. cit., vol. 9, p. 524.

121 BERNAT DESCLOT, "Llibre del Rei En Pere", dins Les Quatre Grans Cròniques; pròlegs i notes de Ferran

Soldevila, Biblioteca Perenne-26, Editorial Selecta, 2a edició, Barcelona, 1983, p. 502.

122 MERCÈ COSTA, “Entença i de Montcada, Saurina d´”, Gran Enciclopèdia Catalana; op. cit., vol. 6, p. 651.

123 Vg. ARMAND DE FLUVIÀ-MERCÈ COSTA, “Els Entença”, Gran Enciclopèdia Catalana; op. cit., vol. 6, p. 650.

124 Cf. E. FORT I COGUL, op. cit., p. 58.

125 ARMAND DE FLUVIÀ, “Els Xèrica (línia del Casal de Barcelona)”, Gran Enciclopèdia Catalana; op. cit., vol. 15, p. 723.

126 E. FORT I COGUL, op. cit., p. 59.

127 ARMAND DE FLUVIÀ-MERCÈ COSTA, “Els Entença”, op. cit.; vg. també ARMAND DE FLUVIÀ, “Els Cardona”, Gran Enciclopèdia Catalana; op. cit., vol. 4, p. 404-405 i “Els Rocabertí, vescomtes de Rocabertí”, ídem, vol. 12, p. 654-655; M. MERCÈ COSTA-ARMAND DE FLUVIÀ, “Els Pròixida”, ídem, vol. 12, p. 102.

128 ALBERTO BÒSCOLO, La reina Sibil·la de Fortià; Rafael Dalmau, Editor, Barcelona, 1971, p. 16.

129 Vg. M. MERCÈ COSTA, “Vilamarí”; Gran Enciclopèdia Catalana, op. cit., vol. 15, p. 486-487.

130 A. BÒSCOLO, op. cit., p. 74.

131 Ídem.

132 M. MERCÈ COSTA, “Vilamarí, Bernat de”; Gran Enciclopèdia Catalana; op. cit., vol. 15, p. 487.

133 Cf. ALBA VALLÈS, “El matrimoni secret de Diego Colom”; Butlletí del Centre d’Estudis Colombins, 19 (1997), p. 12.

134 Ídem

135 SANTIAGO SOBREQUÉS, “Cardona, Joan Ramon Folc de”, Gran Enciclopèdia Catalana; op. cit., vol. 4, p. 401.

136 Ídem, p. 402.

137 ARTEMI FOLCH, Santes Creus, panteó reial; Episodis de la Història-91, Rafael Dalmau, Editor; Barcelona, 1967, p. 32-33.

138 CAIUS PARELLADA I CARDELLACH, “La dona del descobridor Colom”, dins Cristòfor Colom i Catalunya: una relació indefugible; La Llar del Llibre, S.A.; Punt de Vista-25, Barcelona, 1992, p. 47-60; “La dona de Colom”, Terra Rubra, núm. 58, Tarroja, maig-juny 1998, p. 9-12 i “Els catalans a Portugal”, Terra Rubra, núm. 68, Tarroja, gener-febrer de 2001, p. 7-10.

139 Vg. JORDI BILBENY, “Entroncament d’En Cristòfor Colom amb els almiralls Cardona”, Totes les preguntes sobre Cristòfor Colom. David Bassa entrevista Jordi Bilbeny, Llibres de l’Índex, Barcelona, 2003, p. 149.

140 Ídem.